

РОЛЬ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ФАКТОРІВ У ФОРМУВАННІ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ (на прикладі Волинської області)

Стаття присвячена дослідженню наукових підходів до формування освітньо-виховного комплексу, який є важливою категорією соціогеографічних досліджень. Подано структуру освітньо-виховного комплексу, розкрито вплив соціально-демографічних факторів і процесів на формування та функціонування комплексу.

Постановка проблеми. Останні роки характеризуються збільшенням ролі сфери послуг в економіці. Ринок освітніх та культурних послуг є одним із пріоритетів державної політики розвитку духовності населення нашої держави, проте механізми цього ринку потрібно вивчати і вдосконалювати. Ринок наданих послуг в Україні розвивається в контексті загальних закономірностей ринкової економіки, але в той же час володіє рядом специфічних особливостей. Диференціація освітніх та культурних послуг, локальних їх характер та територіальна сегментація, швидкість обігу капіталу чутливі до ринкової кон'юнктури. Особливість освітніх та культурних послуг полягає у неможливості їх складування і транспортування, індивідуального виробництва. Заклади освіти та культури сьогодні виступають «виробниками» та «продавцями» наданих послуг, а населення – споживачами. Кожен з цих суб'єктів реалізовує певні економічні інтереси.

Аналізуючи наукові літературні джерела, можна зробити висновок, що загальноприйнятого визначання освітньо-виховного комплексу на сьогоднішній день не існує. Дана категорія включає ряд підходів, в основі яких лежать різні характеристики освітньо-виховного комплексу. Одні фахівці, а саме О.І. Вишневецький, Л.І. Новікова, Б.З. Вульф, В.О. Караковський, Н.Л. Селіванова, П.В. Степанов, Б.М. Ступарик, В.А. Семиченко, Г.І. Сорока, М.Г. Стельмахович вбачають суть освітньо-виховного комплексу у формуванні культурних та виховних цінностей. Інші науковці – це В.О. Джаман, О.Г. Заячук, В.В. Покшишевський, М.А. Абрамов, С.А. Ковальов, О.О. Любіцева, Т.Ю. Мельниченко вбачають поєднання сфери культури і сфери освіти як одиниці територіальної організації культурно-освітнього комплексу.

Метою статті є проведення комплексного аналізу географічних передумов формування в регіоні освітньо-виховного комплексу (ОВК). Поставлена мета обумовлена рядом дослідницьких **завдань**, найголовнішими серед яких:

- розкрити передумови становлення освітньо-виховного комплексу;
- з'ясувати структуру ОВК;

- проаналізувати вплив факторів на формування ОВК на різних регіональних рівнях.

Виклад основного матеріалу. Функціонування освітньо-виховного комплексу зумовлено рядом чинників, серед яких більш вагомими є суспільно-географічні та виробничо-економічні. Структура та ієрархія освітньо-виховного комплексу знаходиться в прямій залежності від суспільно-географічного положення та соціально-демографічних показників населення області і кожного із адміністративних районів зокрема.

Волинська область розташована на крайньому північному заході України, на перехресті важливих транспортних шляхів зі Східної у Західну Європу, що особливо важливо для розвитку освітньо-культурних зв'язків із різними країнами світу. Територія області – 20,1 тис.км² (3,3% території держави). Область межує на півночі із Брестською областю Білорусі (протяжність кордону 205 км), на сході та південному сході із Рівненською областю (410 км), на півдні – Львівська область (125 км), на заході – Люблінське воєводство Польщі (190 км).

На середину 1990-х років сформувалася сучасна система розселення населення Волинської області та її адміністративно-територіальний поділ. Система розселення регіону є результатом дії двох взаємопов'язаних і взаємозалежних процесів – заселення і розселення населення по території регіону.

На території Волинської області нараховується 22 селища міського типу, та 1054 сіл. Найбільша кількість селищ міського типу у Горохівському районі. Найкрупніші села з людністю 1000 і більше осіб, в яких станом на початок 2014р. проживало 33,4% усього наявного сільського населення Волинської області, розташовані в основному в Камінь-Каширському (15,4% загальної кількості таких сіл), Луцькому (11,1%), Ратнівському (11,1%) та Любешівському районах (10,3%).

Села з людністю 500-999 осіб, в яких мешкає 36,4% селян, переважно розміщені в Горохівському, Луцькому, Маневицькому районах – по 10,3% загальної кількості таких сіл та у Камінь-Каширському районі – 8,4%.

Дрібноселищні сільські населені пункти (снп) з людністю до 199 осіб, в яких налічується 5,9% усіх сільських жителів, переважно розташовані в Турійському (12,2% загальної кількості таких сіл), Ратнівському (9,7%), Ковельському і Володимир-Волинському районах (по 11,2%).

Чисельність населення впливає на структуру та функціональні особливості освітньо-виховного комплексу, адже населення є важливим учасником, який регулює ринок та реалізацію послуг, та водночас є одним із споживачів послуг.

Демографічні показники населення конкретної території формують об'єми наданих і спожитих послуг.

Населення Волинської області станом на 1 січня 2014 року складає 1041,3 тис. осіб, у тому числі, міське – 543,7 тис. осіб; сільське – 497,6 тис. осіб (відповідно 52,2% та 47,8%). Динаміка населення показана на рис.1.

Розподіл населення по адміністративних районах Волинської області показано на рис.2. Найбільша кількість наявного населення проживає у Ківерцівському, Камінь-Каширському, Луцькому, Маневицькому та Горохівському районах.

Райони, які характеризуються найменшими показниками кількості населення – Шацький, Локачинський, Турійський, Володимир-Волинський.

На чисельність населення впливають показники природного приросту та механічного руху населення.

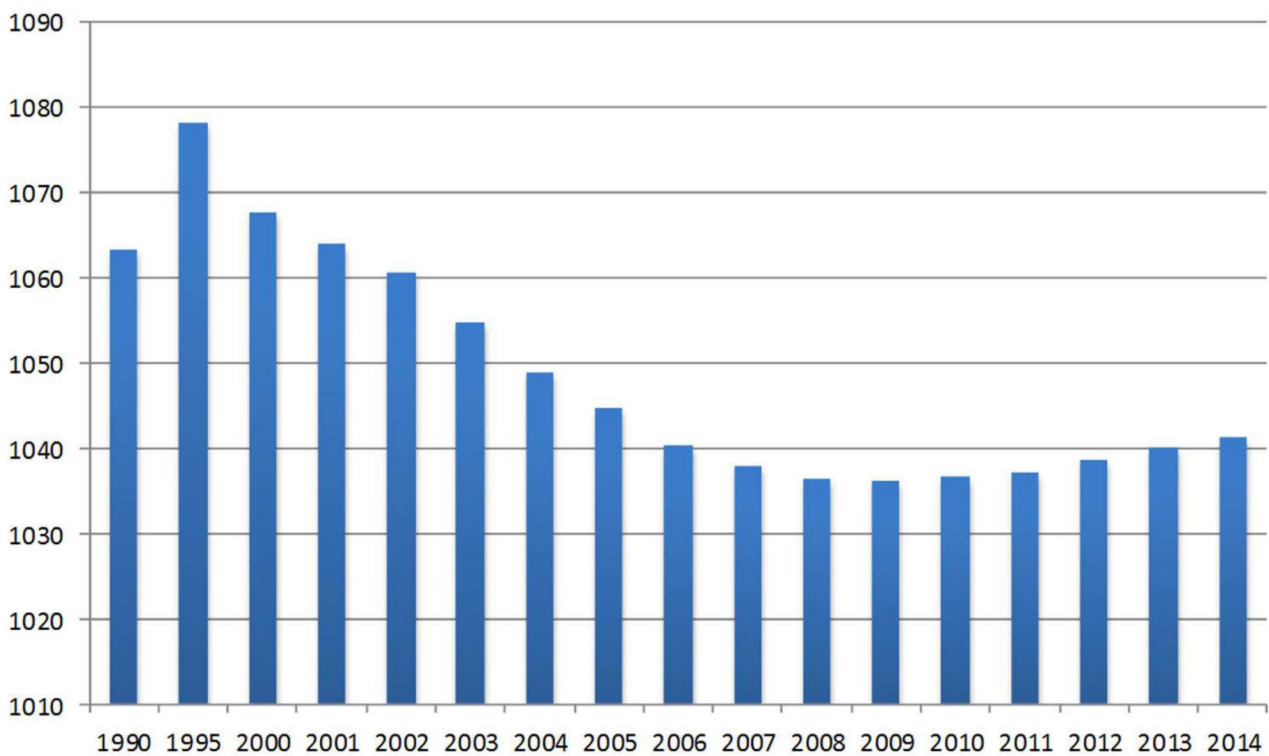

Рис.1. Динаміка чисельності населення, тис. осіб (побудовано за даними [2])

Волинська область одна із небагатьох областей України, для якої характерний додатній природний приріст. Райони з найвищими показниками природного приросту (на 1000 наявного населення): Камінь-Каширський – 5,7; Ратнівський – 4,1; Любешівський – 3,3; Луцький – 2,5; Ківерцівський – 1,8; Маневицький – 1,0 та міста Луцьк – 3,2 і Ковель – 2,9. Збільшення чисельності населення в окремих адміністративних районах сприяє диверсифікації матеріальної бази та наданих освітніх та культурних послуг населенню.

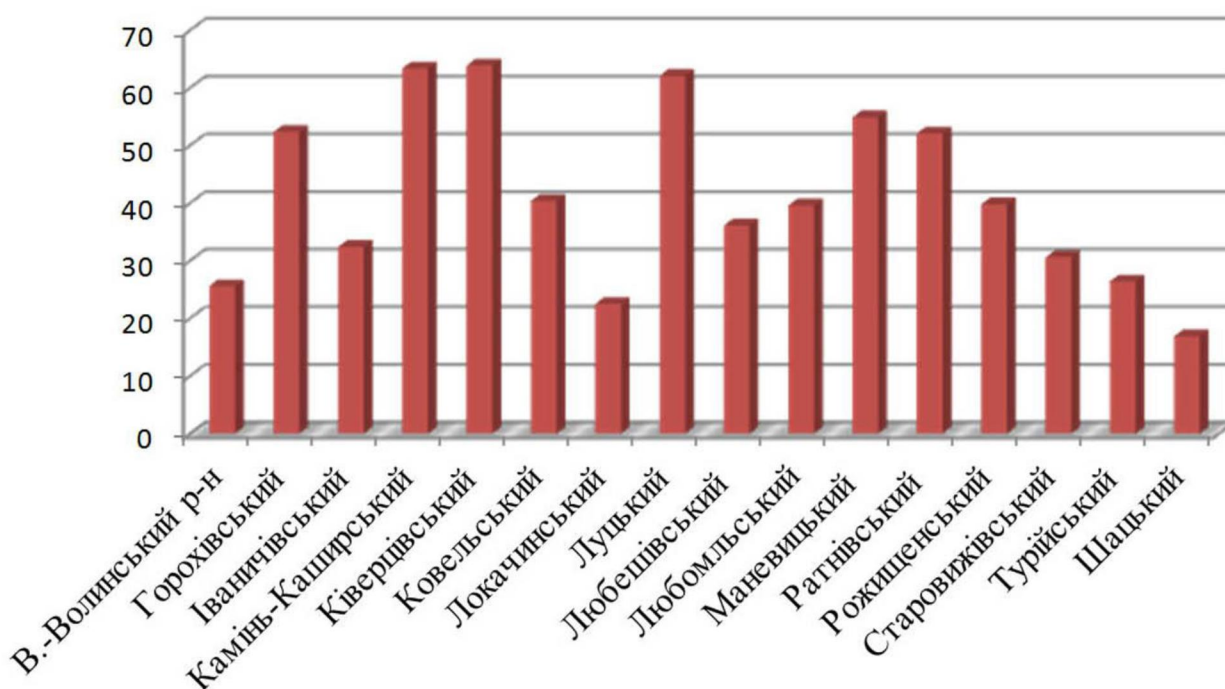

Рис.2. Кількість наявного населення у районах за 2014р. тис. осіб.
(побудовано за даними [2])

Показники природного приросту впливають на статеву-вікову структуру населення (див. рис.3 і рис.4), що у свою чергу відбивається на структурних складових ОВК.

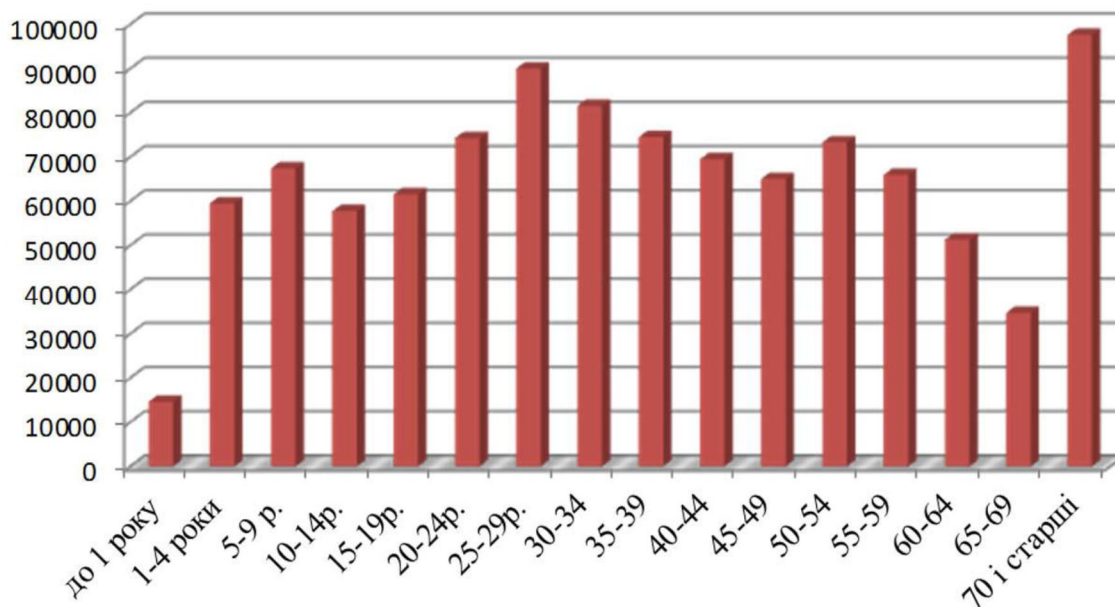

Рис.3. Вікова структура населення Волинської області, осіб
(побудовано за даними [2])

Найбільша вікова група припадає на 70-ти річних і старших, їх кількість складає 97647 осіб, та осіб віком 25-29 років – 89997. До 1 року найменша кількість – 14625 осіб, та 65-69-ти річних осіб – 34738. За віковою структурою на-

селення можна прогнозувати співвідношення різних вікових груп на найближчу перспективу та їх потреби в освітніх та культурних послугах.

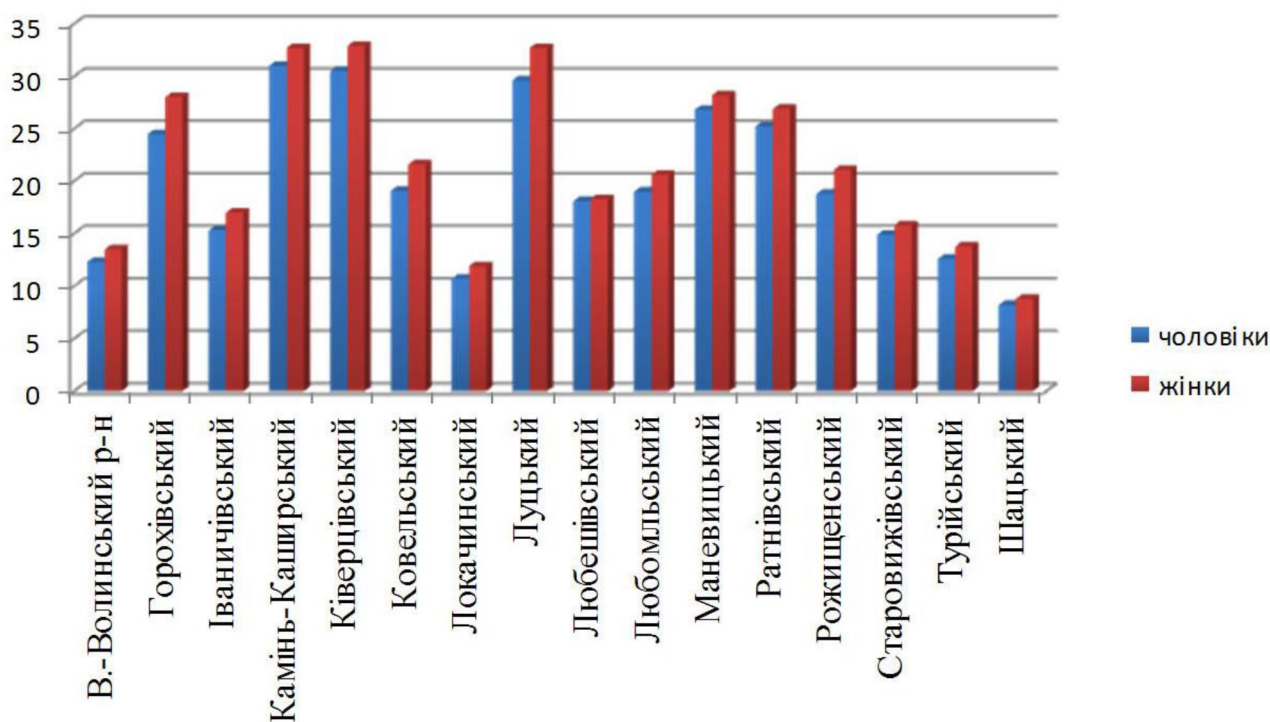

Рис.4. Розподіл населення за статтю у районах Волинської області, тис. осіб (побудовано за даними [2])

З діаграми можна зробити висновок, що за статтю переважають жінки по всіх адміністративних районах, різниця до однієї тисячі осіб. За показниками статевої структури населення можна спрогнозувати показники природного приросту населення.

Другим показником який впливає на чисельність населення є міграції. Показники міграційного приросту не є позитивними для всіх районів області. Дванадцять адміністративних районів із шістнадцяти та місто Ковель мають від'ємні показники. Середній показник становить – 93,4 осіб.

Найбільші показники міграційний приросту простежуються у містах Волинської області: Луцьку, Володимир-Волинському та Нововолинську (середній показник – 321,7 осіб), та у районах – Луцькому, Турійському, Володимир-Волинському та Шацькому (140 осіб).

Найбільша різниця між кількістю вибулих та кількістю прибулих осіб прослідковується на територіях Маневийського, Горохівського, Рожищенського, Локачинського та Ківерцівського районах, вони мають найбільший від'ємний міграційний приріст по області.

Наступним фактором який впливає на формування і структуру освітньо-виховного комплексу є стан розвитку транспортної сітки. Інфраструктура Во-

линської області є недостатньо розвинутою, що негативно відбивається на функціонуванні складових освітньо-виховного комплексу. Довжина автомобільних доріг в області становить 6199,2 км. З них 752,8 км – державного значення (міжнародні – 321,36 км, національні – 189,8 км, регіональні – 241,6 км.), 5446,4 км. – місцевого значення. Протяжності автодоріг області з твердим покриттям становить 93%, проте менше 10-ї частини припадає на автодороги I та II категорій (мають більше 2 смуг руху та пропускну здатність, що перевищує 6 тис. одиниць транспортних засобів на добу). Станом на 2014 р. пасажирооборот становив 120,7 млн. осіб (автомобільні перевезення – 95,0 млн. пас. км.; міські електричні – 21,1; залізничні – 4,6) [4].

Сучасна транспортна система області потребує вдосконалення функціонування, особливо недостатньо якісний рівень інфраструктури сполучення автомобільних доріг у сільській місцевості, що негативно впливає на об'єми наданих послуг.

Важливими чинниками формування освітньо-виховного комплексу є виробничо-економічні. За основу даних чинників ми взяли наступні характеристики: обсяги реалізованих послуг, структуру зайнятого населення, об'єми інвестицій та матеріальну базу.

Послуги – це діяльність суб'єктів, яка не набуває матеріально-речової форми і задовольняє певні потреби замовників – особисті, колективні, громадські. Послуги є результатом різномірної діяльності, яку здійснює виробник на замовлення будь-яких споживачів.

Основні показники роботи підприємств сфери послуг, це – обсяг реалізованих послуг (включаючи ПДВ). У Волинській області за 2014 рік він становив – 3270,4 млн. грн. і був розподілений наступним чином:

- розподіл обсягу реалізованих послуг за категоріями споживачів (відсотків до загального обсягу), сюди включають такі категорії як населення, підприємства (установи) та інша категорія споживачів. Область за поточний рік реалізувала послуги населенню – 22,7%, підприємствам (установам) – 65,9%, та іншим категоріям споживачів – 2,1%;

- із загального обсягу реалізовано послуг нерезидентами – 90,8 млн. грн.;

- крім того, обсяг послуг, реалізованих за ринковими цінами (включаючи ПДВ) підприємствами (установами), що фінансуються з бюджету – 180,3 млн. грн. [2].

Обсяг реалізованих послуг підприємствами сфери послуг за видами економічної діяльності складається із таких груп: оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; тимчасове розміщування й організація ха-

рчування; інформація та телекомунікації; операції з нерухомим майном; професійна, наукова та технічна діяльність; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; освіта; охорона здоров'я; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок та надання інших видів послуг. У тому числі населенню реалізовано послуг (частка у загальному обсязі реалізованих послуг, %) (див. рис. 5). Серед переліку наданих послуг найбільша частка припадає на наступні групи: тимчасове розміщування й організація харчування – 68,1% (0,7% від загального обсягу); освіта – 94,6% (1,2%), у тому числі: середня освіта – 99,7%; вища освіта – 98,1% та інші види освіти – 84,0%; охорона здоров'я – 99,7% (1,9%) у т.ч. діяльність лікарняних закладів – 100,0%, медична і стоматологічна практика – 99,0%; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – 92,8% (0,4) та надання інших видів послуг – 52,0% (0,5%).

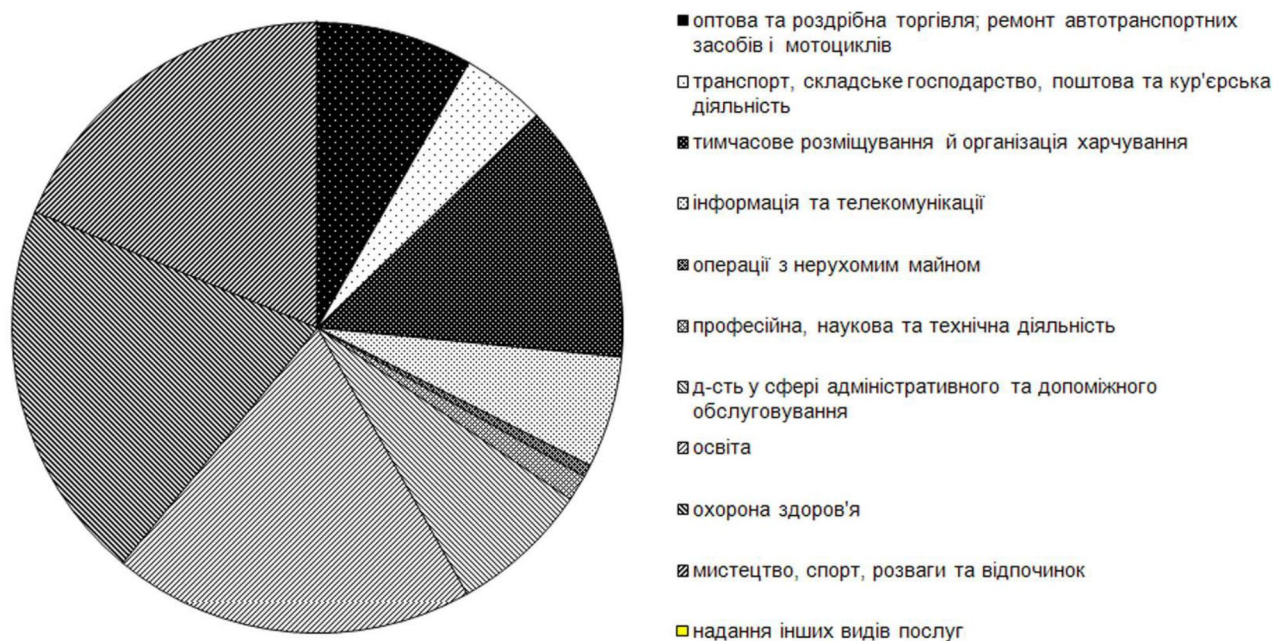

Рис.5. Обсяг реалізованих послуг населенню, % (побудовано за даними [2])

Отже, обсяг реалізованих послуг наданих сферою культури та освіти за 2013 рік становив – 15,5млн.грн. та 8.1 млн. грн. Однією із характеристик є інвестиції. Прямі інвестиції в область у 2013 році становили – 339303,6 тис. дол. США. Найменша частка інвестиції на сучасний період вкладається в освіту, у професійну, наукову та технічну діяльність – 0,8%. У такі види діяльності як охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – у 2013 році не було вкладено інвестицій. Найбільше інвестицій надходить у промисловість – 62,5%.

Висновки. На сьогоднішній день вивченню освітньо-виховного комплексу, його структурі присвячені праці соціогеографів. Даний комплекс розвивається в конкретних природно-соціально-економічних умовах і становить собою єд-

ність культурних і освітніх закладів, котрі здійснюють надання та розподіл освітньо-виховних послуг і забезпечують ними населення. Формується ОВК на основі закономірностей розвитку суспільства та взаємодії суспільства і природи.

На основі проведеного аналізу, можна стверджувати що у Волинській області наявний демографічний потенціал сприяє розвитку та функціонуванню освітньо-виховного комплексу на різних рівнях ієрархії. Основними складовими матеріальної бази ОВК є 468 дошкільних навчальних закладів із кількістю 26 420 місць, де виховується 37 232 дітей. Загальноосвітніх навчальних закладів – 775 одиниць, у яких навчається 124,3 тисячі учнів, професійно-технічних навчальних закладів – 20 одиниць із кількістю учнів 10,2 тисяч. Мережа вищих навчальних закладів налічує 10 закладів освіти I-II рівнів акредитації, у яких навчається 8,1 тисяч студентів та три заклади освіти III-IV рівнів акредитації із кількістю студентів 20,5 тисяч. Показник зайнятості населення у сфері освіти станом на 01.01.2014 р. становить 24,6%.

Станом на 2014 р. виховний комплекс області налічує 1308 закладів культури та мистецтва. Серед них: 2 професійних театри, 17 музеїв, 1 концертна організація, 605 бібліотек, 11 демонстраторів фільмів, 672 клубних закладів та 1 філармонія. Крім того, в області є 37 початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів, 28 дитячих музичних шкіл, 6 дитячих шкіл мистецтв та 3 дитячі художні школи. Кадровий потенціал сфери культури представлений 3,6 тис. фахівців, 39% з яких закінчили заклади культури і мистецтв III – IV рівнів акредитації.

Отже, аналіз характеристики факторів впливу на структуру ОВК дає нам можливість розглянути сучасний її стан, виділити проблеми, окреслити перспективи подальшого вдосконалення функціональних його характеристик. Зв'язок між географічним простором і суспільством, який є його складовою постійно підтримується і є двостороннім. Динамічні процеси, розвиток суспільства, що постійно відбувається призводить до нової ситуації, до появи соціогеографічних досліджень. Варіативність поєднанню різних функціональних просторів сприяє появі нових комплексів.

Література

1. Заячук О.Г. Територіальна організація освітньо-виховного комплексу Чернівецької області: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02. «Економічна та соціальна географія» – Чернівці, 2011. – 20с.
2. Науменко В.Ю. Статистичний щорічник «Волинь 2013» / В.Ю. Науменко. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2014. – 521 с.
3. Офіційний сайт Волинської обласної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua/node/29409>.
4. Офіційний сайт Луцької міської громадської організації «Центр політичного аналізу та виборчого консалтингу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cpaec.org.ua/>
5. Соціально-економічне становище сільсь-

ких населених пунктів області: Статистичний бюлетень / Відп. за випуск Л. Г. Ніколайчук. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2006. – 77 с.

Summary

O.A Babych, V.N Krasnopol'ska. **Role of Publicly Geographical Factors on Forming Educational-Training Complex (on the example of the Volhynia area).**

The article is devoted to the investigation of approaches to the formation educational-training complex which is a great category of sociogeographical investigation. The structure of educational-training complex is given. The influence of socio-demographical factors, processes to the formation and operation of complex are disclosed.

УДК 911.3:332.15(477.82)

Н.В. Краснопольська, М.І. Ільїна

**РЕЙТИНГ АДМІНІСТРАТИВНИХ РАЙОНІВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ЗА ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНИМИ ПОКАЗНИКАМИ І СТАНОМ
ДОВКІЛЛЯ**

На основі фондових джерел економіко-географів обрано та розроблено рейтинговий список та групування адміністративних районів Волинської області за забезпеченістю природно-ресурсним потенціалом і продуктивністю (ефективністю) його використання. Проведено аналіз та співвідношення даних груп показників по районах області. Обґрунтовано доцільність їх розгляду та вплив на основні макроекономічні показники соціально-економічного розвитку, зокрема показники сільського господарства. Визначено три рівні розвитку аграрного сектору по районах. Досліджено стан довкілля Волинської області, виявлено територіальні відмінності та проведено рейтинг та групування районів за основними показниками екологічного становища.

Постановка проблеми дослідження. Природно-географічні складові є базисом для соціального та економічного розвитку регіону. Природні умови та ресурси визначають структуру господарського комплексу будь-якого регіону та впливають на спеціалізацію, умови виробництва.

Природний потенціал є важливою і невід'ємною частиною системи відтворення, сталість якої визначає нормальне функціонування господарства як району, так і країни загалом. Визначення рейтингу районів за показниками природно-ресурсного потенціалу та станом довкілля дозволяють виявити найбільш перспективні райони як для розвитку господарського комплексу, так і для соціально-економічного розвитку загалом.

Аналіз останніх досліджень. Різним аспектам дослідження природно-ресурсного потенціалу як Волинської області, так і окремих регіонів України приділяли увагу К.І. Геренчук, П.В. Луцишин, В.П. Руденко, А.Г. Потапова та інші. Ними вперше були зроблені обрахунки природно-ресурсного потенціалу за інтегральними оцінками у відсотках та бальною шкалою, показано їх розподіл, структуру та просторове розміщення як по адміністративних районах Во-